

A'jiniyaz atindag'i No'kis ma'mleketlik
pedagogikaliq institutinin' Ta'biyattaniw ha'm
geografiya fakultetinin' ximiya oqitiw metodikasi

talabalarinin'
“ Ekologiya”
pa'ni boyinsha islegen

O'zbetinshe jumisi
Tema: Shawqim haqqinda tu'sinik, ha'm onin'
tu'rleri

Qabillag'an: Otenova Farida

Orinlag'an: Dauimova Mavluda

Bazarbaeva Ulmeken

Eshjanova Aziza

Eshmuratova Dawletbiyke

Kalnazarova Sveta

No'kis 2014

Joba:

- .Shawqim
- Qalalarda shawqim mashqalasi ha'm insan salamatlig'i
- Sesti qabil qiliw.
- Qalalarda shawqimnin' tiykarg'i derekleri
- Shawqimnin' insang'a ha'm basqa organizmlerge ta'siri.
- Qalalarda akustik rejimdi jaqsilaw boyinsha sho'lkemler
- Terbeliw.
- Sirtqi ortalik faktori

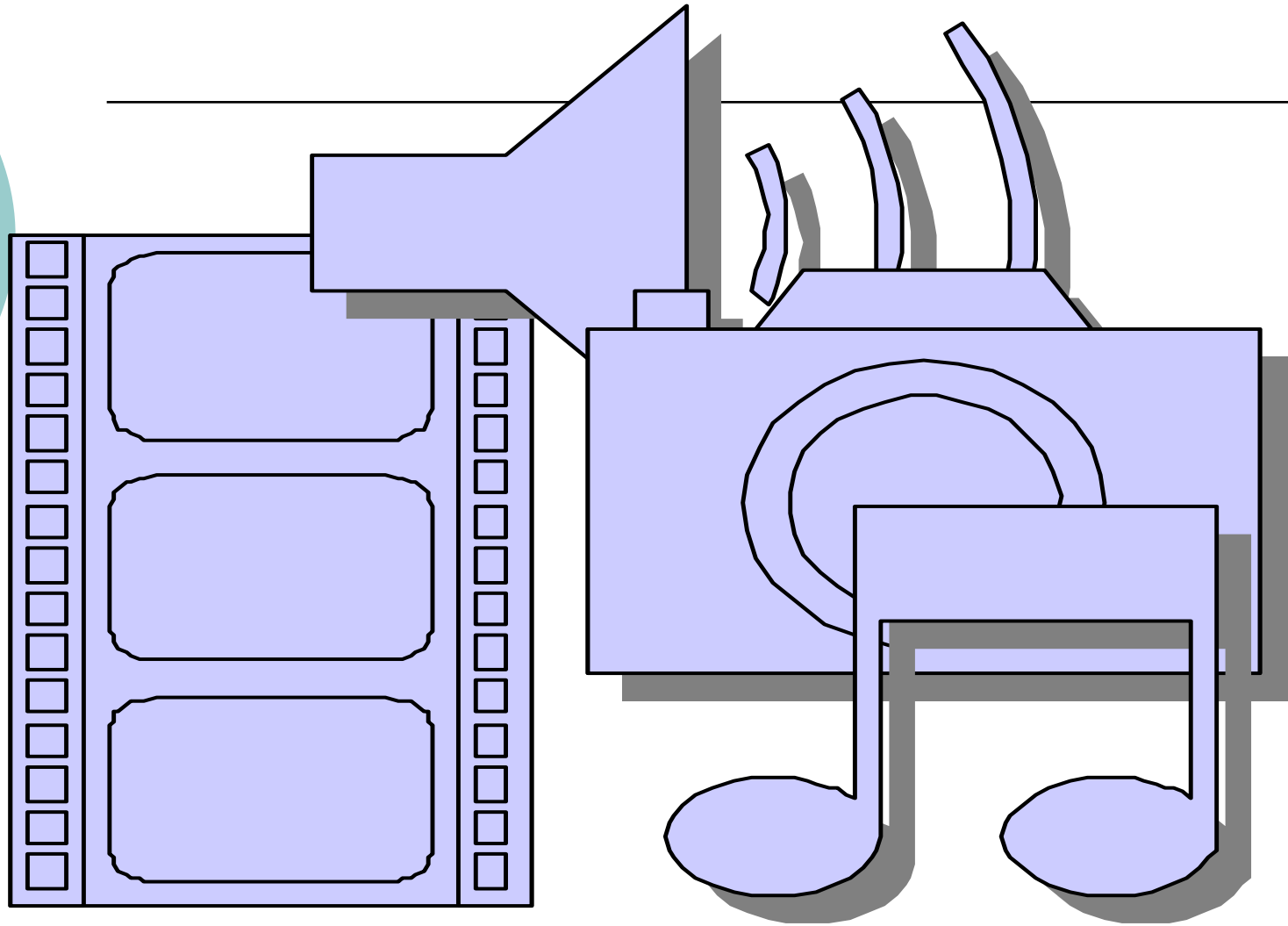
-
- Atirap ortalıq ortalıq tabiiy halatinin' o'zgeriwinde, adamlar salamatlig'inin' jamanlanıwında shawqimnin' artıp bariw ha'm keri ta'sir etpekte. Sol sebepli shawqimng'a qarsi gu'resiw bul ta'biyatti qorg'awdin' ajiralmas bir bo'legi.
 - Shawqim–muzikalıq qa'siyetke iye bolmag'an jag'imsiz ha'm qa'wipli dawis. Sonin' ushin ol adamlardan narmal islewine dem aliwına halaqıt beredi. Miynet o'nimdarlig'in ha'm jumis qa'biletin pa'seytiredi, nervti bosastiradi, ju'rek qan tamirlarin ha'lsizlendiredi, bas awiriwına, uyqisizlıqqa duwshar qiladi ju'rek uriwin tezlestiredi, qisqasi insan organizmine keri fiziyalogik o'zgerislerdi payda etedi

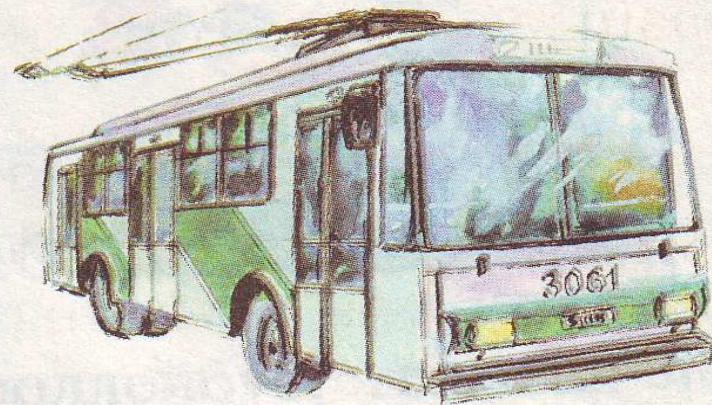
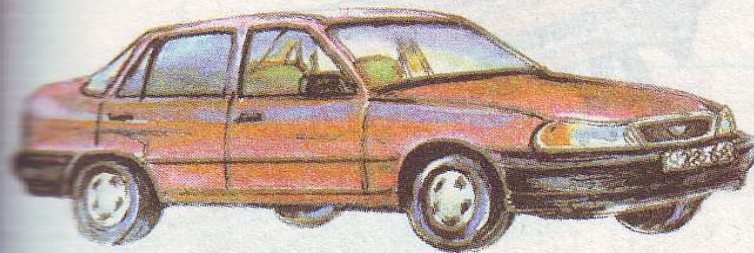
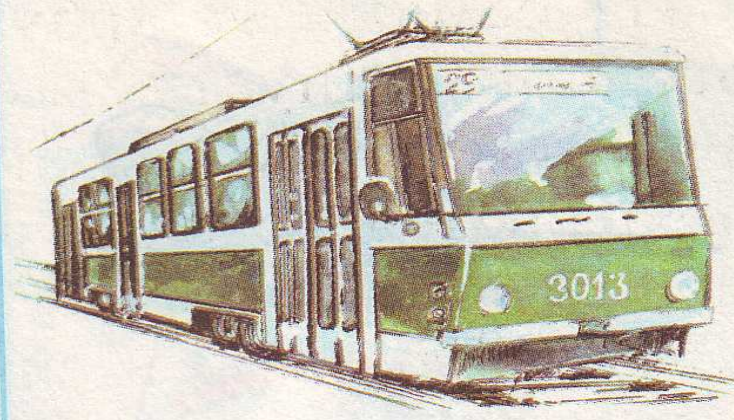

Sol sebepli shawqimdi kemeyittiriw og'an qarsi gu'resiw a'sirimizdin' uliwmalıq mashqalasına aylanıp qaldı. Aymaqlıq jasaytug'in punktlerde shawqım tiykarınan aveatransport, sanaat ka'rxanalari, qurılıs texnikalari, xızmet ka'rxanalari, radio, televizor dawısların qattı qlılıp qoyıw sebepli payda boladı. Aǵoli yshaydıgan punktlarıda shovqın asosan aviատransпорт, темир йўл транспорти, автотранспорт, саноат корхоналари, қурилиш техникалари, маиший хизмат корхоналари, радио, телевизор овозларини қаттиқ қилиб қўйиш туфайли вужудга келади.

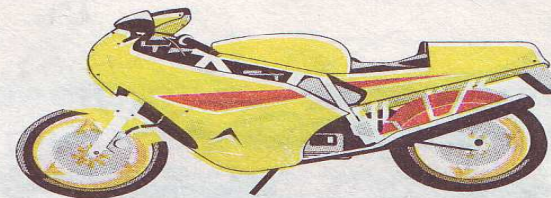
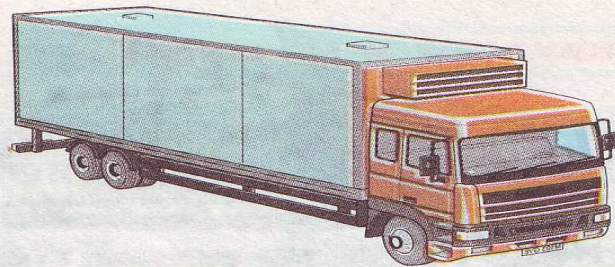
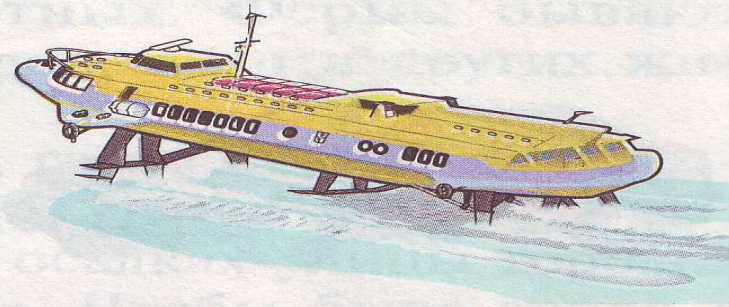
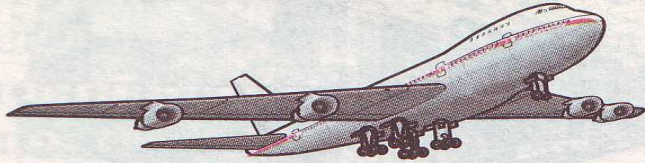
-
- **Shawqimnin' ku'shi detsibell (DB) menen o'lshenedi. Bir detsipeli shawqim en' esaplanip oni bayqaw aiyin. 200 detsipeli shawqim bolsa en' ku'shli bolip onin' ta'siri adamdi o'linge duwshar qiliw mu'mkin. Shawqim ku'shi ha'm xarakterine ko're 4 gruppag'a bo'linedi.**
 - 1. Shawqimnin' ku'shi 0-50- DB bolsa, normal dawis esaplanadi. Bul tereklerdin' samal ta'sirinde shibirlawi saat shin'g'irlawi normal muzika dawisina kiredi.
 - 2. Shawqimnin' ku'shi 60-90 DB bolsa , jag'imsiz dawis esaplanip bug'an ko'shebnin' shawqimi shan' jutqish, kir juwiw mashinalari dawisi kiredi..
 - 3. Shawqimnin' ku'shi 100-120 DB bolsa ziyanli, adam salamatlig'ina kerri ta'sir etetug'in dawis esapalanadi: bug'an stanoklar avtomobiller, matatsikiller, tranvay, temir jil transportasi awil xojaliq quriliw mashinalaridan shiqqan dawis ha'm qatti muzika dawisi kiredi..
 - 4. Shawqimnin' ku'shi 130-200 DB bolsa ,qa'wipli dawis esaplanadi. Bug'an hawa trivogasi, reaktiv samalyot dawisi, partlaw dawisi ha'm basqalar kiredi.

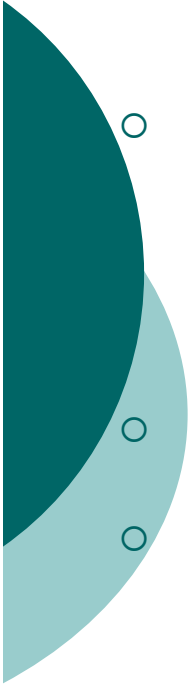

-
- Mag'liwmatlarga qarag'anda shawqim ku'shi 130 DB dan asqanda adamlar organizminde keskin o'zgerislar ju'z berib, kesellenib, ha'tteki o'lim (130 DB dan artsa) da'rejesine alib bariwi mu'mkin. Alimlar shawqim ku'shin ha'r qiyli da'rejege ko'terib haywanlar tiykarinan tishqan ha'm pishiq u'stinde gu'zetiwi alib barg'an. Shawqim ku'shi 165 DB dan asqannan keyin, sol haywanlar o'lip qalg'an.
 - Shawqim awillarg'a qarag'anda ku'shli. Sebebi tiykarg'I sanaat ka'rxanalari qalalarda jaylasqan. Sonday-aq, transport zatlari ko'pligi shawqimni bir neshe ma'rte artirib jiberadi.
 - Sol sebepli dunyada tiykarinan O'zbekistandagi u'lken qalalarda ha'm shawqimnin' ku'shi son'g'I 10-jil ishinde 10-12 DB g'a artgan. Tashkent qalasinin' SH. Rustaviliy, A. Navoiy, Beruniy, O'zbekistan siyaqli ko'shelerde shawqim ku'shi 80-90 DB dan artpaqta. Sol ko'sheler shetinde jaylasqan u'ylar shawqim ku'shi 70-80 DB g'a jatpaqta..

-
- Bizin' a'sirimizde du'nya qalalari ishinde <<Tinish>> jaydi tabiw qiyin bolip qaldi. Bul bolsa o'z na'wbetinde insanda esitiw jollarin bosastirip jiberedi.
 - Norvegiyada o'tkizilgen ta'jiriybe soni ko'rsetedi <<jazga uch>> bolg'an jaslar pa's dawisti esitpeytug'in bolip qalg'an. Bunin' tiykarg'I sebebi elektron dawisin ku'sheytiw menen jaz muzikasin esitiw sebepli.
 - Avstriya alimlarinin' mag'liwmatina qarag'anda, qalalarda shawqim sebepli qaliqtin' jasaw da'wirinin' 8-12 jilg'a qisqarg'an.
 - Shawqim keltiriwshi tiykarg'I derekler avto transportlar releri ha'm hawa transportlari ha'mde islep shig'ariw ka'rxanalari esaplanadi.
 - Qala magistral ko'shelerinde a'sirese shawqim da'rejesi ko'birek boladi. bir sag'at ishinde o'rtasha avto'transport qatnawi 2000-3000 g'a jetse, shawqimnin' maksimal da'rejesi 90-95 DB g'a jetedi.

-
- Ko'shelerdegı shawqim da'rejesi odan o'tetug'in transportlardin' qatnawında tezligine, ko'shenin' ken'ligine ha'm jol jag'asındag'I qurılıslardin' tig'izlig'ına, ba'lentligine qalaberse ko'she jag'alarinin' abadanlastiriwına yaki jasil o'simlik ha'm tereklerden barlig'ına baylanisli. Solardan ha'r biri shawqim da'rejesine 10 DB g'a shekem o'zgertiw mu'mkin.
 - Adamlar jasaytug'in aymaqlarda shawqim ta'sirin ken'eytiriwdin' 2 jol menen a'melge asiriw mu'mkin.
 - 1. Avtotransport ha'reket tezligin pa'seyttiriw, ko'shedegi qatnawdı qattıyan baqlap bariw, ku'nin' ayirim waqitlarında yaki pu'tinley bazi bir avtotransport ha'reketlerin toqtatip qoyiw, turar jay binalarinin' shawqimg'a qarsi sipatli qilip quriw ha'm abadanlastiriwdi jaqsi jol qoyiw.
 - 2. Avtotransportlardin' mator ha'm ha'reket bolimlerinden joqari saviyada ilaji barinsha shawqimsiz islewge erisiw.
 - Hawa transporti ko'p g'ana qalalarda shawqimnin' joqari da'rejede payda bolıwında tiykarg'I sebepshilerden biri esaplanadı. Hawa jollarında jan'a yirik yirik pasajirler ha'm awir ju'k tasiytug'in reaktiv samalyotlar payda bolmaqta.

-
- Samalyotlardin' shawqimin kemeyittiriwde tiykarg'I paraklarinin' aylaniwi dawisin kemeyttiriwge ha'm truboprovodlardin' shawqim izolyatsiya qiliw joli menen a'melge asiriw mu'mkin. Aeroport jaqinda xaliq jasaytug'in u'y jaylardi bunyad etpew shawqim mashqalasinin' sheshiliwinin' birewidir. Aerodromlardin' klaslarina qarap xaliq jasaytug'in aymaqtan 5 km dan 30 km araliqta boliwi za'rur. Araliqta sanitar qorg'aw zonasi boliwi kerek.

- **Birinshi zonada – yag'niy joqari da'rejedgi shawqim shegarasinda tek islep shig'ariw ka'rxanalarin jaylastiriw mu'mkin..**

- **Ekinshi zonada-islep shig'ariw ka'rxanalari, uliwma mamuriy bina'lardi ba'zan joqari izalyotsiyag'a iye bolg'an uy jaylardi quriw mu'mkin..**

- **Ushinshi zonada-uy jay binalarinin' quriliwi shegaralanbaydi. Tek dawalaw prafilaktik, balalar ha'm sag'lamlastiriw binalarin jaylastiriw maqsetke muwapiq emes.**

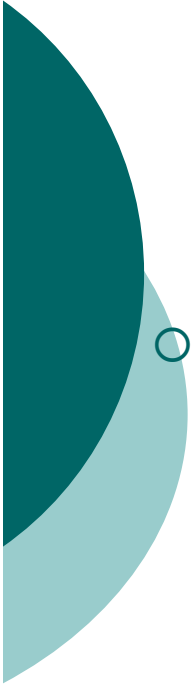

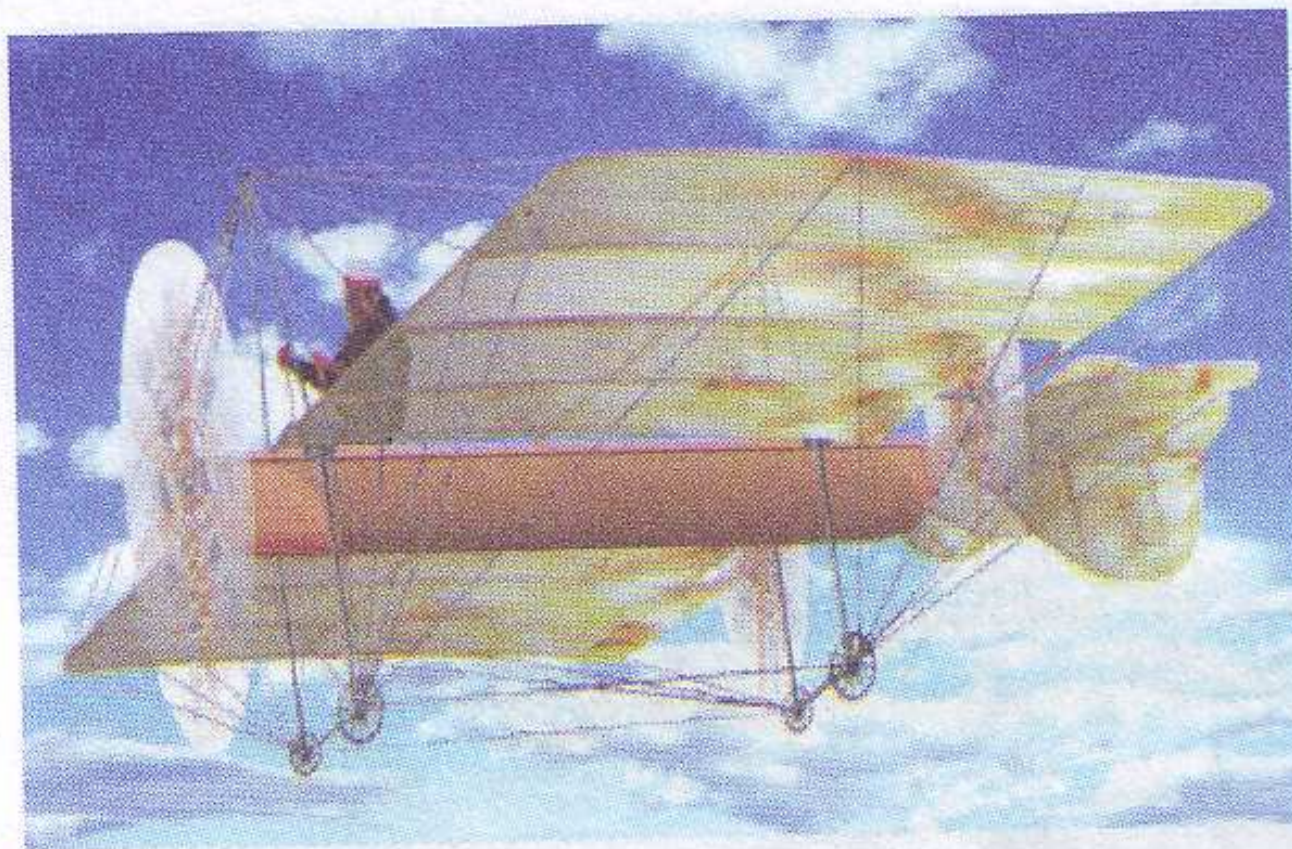
o Inson organizmine shawqim birinshi na'wbette esitw organlari arqali ta'sir qiladi.

Shawqinnan esitiw analizatorlari u'zliksiz ku'shte boladi. 70 DB da'rejedegi shawqim ravon so'z nutqina halaqit beredi. Birinshi na'wbette adam ku'shli dawisti jaman esitiwdi baslaydi. A'ste aqirin dawisti ha'm jaman esitetug'in bolip qaladi. Biraq shawqim ha'mmege bir qiyli ta'sir ko'rsetpeydi. Bazi bir adamlr shawqimnan tezde esitiw qa'biletin jog'altsa ayirimlari uzaq mu'ddette ha'm esitiw qa'biletin saqlap qaladi.

Shawqimnin' a'ste aqirin inson organizmine ta'siri nafaqat esitiw qa'biletinin' ba'lkim, bas aylaniwina abs awiriwina, qulaq shan'g'ilawina ha'm tez sharshawg'a alip keledi.

-
-
- U'lken jastag'I adamlar shawqimg'a bolg'an sezgirligi ko'birek boladi. ma'selen 27 jasqa shekem 46,3 % adamlar **28-37 jasqa shekem 57,0%, 38-57 jasqa shekem 62,4%, 58 jas ha'm onnan joqarilar 72%i shawqimdi jaqsi sezedi.**
 - Sgawqimnin' ta'sir da'rejesi aqiliy miynet penen shug'illanatug'in adamlarda ku'shlirek boladi eken. Sebebi jumis barisi nerv sistemasina baylanisli bolg'ani ushin nisbati 60,2 ha'm 55%.

-
- Qalalardag'ı shawqim ko'biyek nerv qan tamir sistemasına xalesterin mug'darinin' ko'beyiwine, ju'rek islewinin' jamanlanıwına ta'sir ko'rsetedi. Sonday aq asqazan astı bezinin' islew funktsiyasinin' miy aktivliginin' to'menlewine alıp keledi.
 - Adamalrdı shawqimnan qorg'aw ushin bir qansha islerdi a'melge asiriw maqsetke muwapiq.
 - Qala shawqim kartasin bul qaladag'ı shawqim dereklerin olardin' jaylasiwin ko'rsetedi. Bunda dereklerdi olardin' jaylasiwına ko'rsetedi. Bunda shawqim da'rejesi rejimin gu'zetiwde uy jaylardi, emlew xana ha'm basqalardi artıqsha shawqimnan qorg'awda ju'da' u'lken ja'rdem beredi.

Самолет Можайского.

Ayirim qurilislarda ayna qaslarina tosiqlar qoyiladi. Bul bolsa shawqimnin' xanag'a kirip keliwine shekem 8 ma'rte ku'shsizleniwi mu'mkin. Dem aliw binalari tiykarg'I magistral jollarinan keminde 500 m uzaqliqta temir joldan bolsa 1 km uzaqliqta jaylasip aralig'i ko'klemzarlastirilg'ani maqsetke muwapiq.

Shawqimdi jutiwshi qatlamlar eger asfalt mug'darina 0,7-1,5% epoksit smolasina qosilsa 71-100% shawqimdi jutiw qa'biletine iye boliwi mu'mkin.

- Gu'zetiwler so'ni ko'rsetedi ki bir qatar egilgen butazor o'simlikler 3-4 db g'a eger eki qatar egilse 6-8 db g'a kemeytiriledi.
- Har bir bar shawqim dereklerining sirtqi muhitqa salbiy tasirin uyrenib o'lardi kemiytiriw har birimizdin' burshimiz deb bilsek bul tek salamatliq ushin qosqan hissamiz esaplanadi.